

компетенціях особистості (згідно з описом шкал). У разі відсутності статистичної відмінності із показниками зрізу у експериментальній групі ми отримуємо «зелене світло» для проведення впливу (розробки та реалізації сценарію НРГ).

Між першим та другим графіками існують певні відмінності, проте вони не є статистично значущими. Щодо причин такого розподілу важко робити конкретні висновки, слід лише зазначити, що для дослідження було обрано учнів десятих-одинадятих класів. З огляду на це логічним буде припустити, що отриманий розподіл є властивим для обраної вікової категорії.

Таким чином ми бачимо, що доцільним для майбутнього ігрового модуля є зосередження уваги на таких аспектах як інтелект (фактор В), практичність – мрійливість (фактор М) та самоконтроль (фактор Q3).

Висновки. Вивчення і використання розвивального потенціалу НРГ викликає не тільки академічний, скільки практичний інтерес психологів-науковців. З огляду на маловивченість питання вітчизняними дослідниками існує невідкладна необхідність у продовженні дослідження даної проблематики задля ефективного використання настільних рольових ігор у майбутньому фаховими психологами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Blackmon, Wayne D. (1994). Dungeons and Dragons: The Use of a Fantasy Game in the Psychotherapeutic Treatment of a Young Adult. *American Journal of Psychotherapy*, 48 (4), Fall, 624-632.
2. Fine, Gary Alan (1989). Mobilizing Fun: Provisioning Resources in Leisure Worlds. *Sociology of Sport Journal*, 6 (4), 319-334.
3. Hughes, John (1988). Therapy is Fantasy: Roleplaying, Healing and the Construction of Symbolic Order. *The Arts in Psychotherapy*, 27 (1), 27-39.
4. Griffiths, Mark (2009) Online computer gaming: Advice for parents and teachers. *Education and Health*, 27 (1), 4-6.
5. Kirchheim, Stephanie (1999). Fantasy-Rollenspiele und Religion. *Zeitschrift für Pädagogik und Theologie - Der evangelische Erzieher*, 51 (4), 404-417.
6. Myers, David (1992). Simulating the Self. *Play & Culture*, 5, 420-440.
7. Neil A. Douse & Ian Chris McManus (1993). The Personality of Fantasy Game Players. *British Journal of Psychology*, 84 (4), 505-509.
8. Raghuraman, Renuka S. (2000). Dungeons and Dragons: Dealing With Emotional and Behavioral Issues of an Adolescent With Diabetes. *The Arts in Psychotherapy*, 27 (1), 27-39.
9. Yee, N. (2006). The Psychology of MMORPGs: Emotional Investment, Motivations, Relationship Formation, and Problematic Usage. *Avatars at Work and Play*, London: Springer-Verlag. pp. 187-207.
10. Берелехис А.А. Возможности применения ролевой игры для совершенствования деятельности государственных служащих. // Интерактивные образовательные технологии: Материалы круглого стола, Москва, МГУ имени М. В. Ломоносова. — 16 декабря 2011 года. — М., 2011. — С. 22-23.
11. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. / 3-е изд. — СПб.: Питер., 2007. — 368 с.
12. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. / СПб.: Питер., 2008. — 713 с.
13. Майерс Д. Социальная психология. / 6-е изд., перераб. и доп. — СПб.: Питер., 2002. — 752 с.
14. Салмина Н. Г., Тиханова И. Г. Психолого-педагогическая экспертиза настольных игр. // Психологическая наука и образование — 2011. — № 2. С. 29-38.
15. Салмина Н. Г., Тиханова И. Г., Черная О. В. Построение развивающих программ с использованием настольных игр. // Психологическая наука и образование. — 2011. — № 2. С. 75-82.
16. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. / 3-е изд. — СПб.: Питер., 2004. — 607 с.
17. Шевченко О. М. Психологічні особливості розвитку особистісної компетентності старшокласників / О. М. Шевченко — Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. кандидата психологічних наук — К., 2013 — 22 с.

Джуган М.

Науковий керівник – доц. Андрійчук І.П.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ПІДЛІТКІВ

Актуальність теми. Підліток сприймає світ емоційно. Емоції виступають як внутрішня мова, як система сигналів, за допомогою яких суб'єкт дізнається про потрібну значимість того, що відбувається. Особливість емоцій полягає в тому, що вони безпосередньо відображають відношення між мотивами діяльності та реалізацією цих мотивів. Емоції в діяльності людини виконують функцію оцінювання її перебігу й результатів. Вони організують діяльність, стимулюючи та скеровуючи її. Емоції важко врегулювати волею, їх важко викликати за своїм бажанням.

Інтенсивний розвиток самосвідомості та критичного мислення призводить до того, що дитина в підлітковому віці виявляє протиріччя не лише в оточуючому світі, але і всередині

власного уявлення про себе, що є основою для зміни емоційно – ціннісного ставлення до себе, яке проявляється у незадоволеності собою.

Отже, **метою даного дослідження** є аналіз існуючих концепцій та виявлення психологічних особливостей емоційної сфери у підлітковому віці.

Аналіз літератури. У сучасній психології склалися неоднозначні підходи до визначення сутності емоцій. Умовно їх можна розглядати як складне явище психіки, пов'язане з різними властивостями та процесами, що характеризують суб'єктивне ставлення, виражене у специфічній формі оцінки [3].

Відомо, що емоційність як стійка властивість індивідуальності, як одна зі складових темпераменту (Б.Теплов, В.Небиліцин, А.Ольшаннікова) виконує системо-утворюючу функцію у структурі рис особистості та окремих її якостей (О.Саннікова) [1]; емоції (В.Віллонас, Г.Костюк, П. Сімонов, О. Чебикін та ін.) та емоційність (А.Ольшаннікова, І.Переверзєва) беруть участь у регуляції діяльності, є детермінантами успішності діяльності та спілкування (О.Саннікова) [2]. Одночасно у ряді досліджень відзначається вразливість, у першу чергу, емоційної сфери особистості підлітків (Г.Балл, М.Буянов, О.Захаров, Г.Крайг, С.Максименко, Ф.Райс, А.Холмогорова та ін.) [5]. Тому дослідження емоційної сфери підлітків на сучасному етапі є актуальним і значущим. Враховуючи те, що саме у підлітковому віці закладаються основи емоційного життя у зрілі роки (П.Якобсон) [6], а також підвищену емоційну чутливість підлітка до впливів соціуму, виникає необхідність у дослідженні емоцій та емоційної сфери підлітка.

Висвітлення проблеми. Концептуальні підходи до розкриття особливостей виникнення та розвитку емоцій, змісту їх психологічних механізмів умовно можна поділити на дві групи. По-перше, це концепції з фізіологічними основами, в яких розкривається інтенсивність, рефлекторність, сигнальність, локалізація як умови пізнання, виникнення і розвитку емоцій [3]. По-друге, це концепції психологічного порядку щодо пізнання сутності саме психологічних механізмів, розвитку та функціонування емоцій на основні гіпотетичних моделей, диференціювання потреб, дефіциту інформації тощо [6].

Підлітковий вік у сучасній психологічній літературі оцінюється як один з критичних періодів розвитку. Він пов'язаний з кардинальними перетвореннями у сфері свідомості, діяльності, системі взаємовідносин індивіда. Почуття дорослості, претензії підлітка на нові права поширюються на всю сферу стосунків з дорослими, що чітко проявляється в причинах конфліктів з ними. Протест і непокоря підлітка є засобом, за допомогою якого він хоче досягти зміни типу стосунків з дорослими [5]. Дуже важливе значення має виникаюче в підлітка почуття приналежності до особливої «підліткової» спільності, цінності якої є основою для власних моральних оцінок.

Спілкування в групі однолітків істотно впливає на розвиток особистості підлітка. Від стилю спілкування, від статусу серед однолітків залежить, наскільки підліток почуває себе спокійно, емоційно-комфортно, задоволено, якою мірою засвоює норми відносин з однолітками [4].

Як зазначає І.Лапченко, розвиток емоційної сфери підлітків передбачає їх компетентність у світі емоцій та почуттів. Це орієнтування підлітків у специфіці проявів основних емоцій, їх впливі на життєдіяльність та настрої, уміння передавати їх мімікою, жестами, словами; встановлення причинно-наслідкових та смислових зв'язків між важливими подіями життя, своїми переживаннями та виразом обличчя; уміння адекватно реагувати на різні життєві події, стримувати негативні емоції, співвідносити характер емоційної поведінки з її наслідками та регулювати власний емоційний стан [5].

У підлітків можуть простежуватися такі емоційні відхилення, як: *тривожність* – індивідуальна психологічна особливість, яка полягає в підвищеній схильності відчувати занепокоєння в різних життєвих ситуаціях [3]; *агресивність* – ситуативний стан, який характеризується афективними спалахами гніву чи злоби та імпульсивними проявами поведінки, спрямованими на об'єкт фрустрації, що став причиною конфлікту [3]; *фрустрація* – психічний стан людини, що виражається в характерних переживаннях й поведінці і те, що викликається об'єктивно непереборними (або суб'єктивно сприйнятими як непереборні) труднощами на шляху до досягнення мети і розбіжності реальності з очікуваннями суб'єкта [2]; *ригідність* – складність або нездатність перебудуватися при виконанні завдань, якщо цього потребують обставини. У пізнавальній діяльності ригідність виявляється у повільній зміні уявлень при зміні умов життя, діяльності; в емоційному житті – у залякості, млявості, нерухливості почуттів; у поведінці – у негнучкості, інертності мотивів поведінки та морально-етичних вчинків при цілковитій очевидності їх недоцільності [2].

З метою вивчення особливостей емоційної сфери підлітків, нами було проведено експериментальне дослідження на базі ЗОШ І-ІІІ ступенів Тербовлянського району, Тернопільської області, с. Кобиліволоки. Загальна кількість обстежуваних 42 підлітки – учні 7-8 класів.

Для діагностики психічних станів підлітків ми використали методику «Самооцінка психічних станів» (за Г. Айзенком). Якісний і кількісний аналіз результатів дозволив нам зробити наступні висновки: у хлопців – підлітків, на відмінну від дівчат, переважає тривожність (26%) і агресивність (35%). А у дівчат відповідно переважає фрустрація (29%) і ригідність (32%).

Високий рівень тривожності у хлопців, можна пояснити їхньою сором'язливістю в цьому віці. Вони нерішучі, боязкі, невпевнені у своїх силах, схильні до сумнівів, страхів. Такі хлопці уникають ситуацій, в яких потрібно діяти і приймати рішення, спілкуватися і відкрито говорити іншим про свої цінності. Це призводить до труднощів у міжособистісних відносинах, особливо з дівчатами.

Для хлопців з високим рівнем агресивності характерні такі риси як: дратівливість, розлюченість, похмурість. Наслідком яких можуть стати афективні розлади. При безперешкодному розвитку афекту можна спостерігати нестримну лють - погрози, цинічну лайку, жорстокі побої.

Високий рівень фрустрації у дівчат свідчить про те, що вони більш схильні до депресивних станів, характерними для яких є сум, невпевненість, безсилля, відчай. Також, це говорить про те, що ці дівчата не отримують необхідної їм підтримки, співчутливого ставлення.

Високий рівень ригідності у дівчат свідчить про їх складність або нездатність перебудуватися при виконанні завдань, якщо цього потребують обставини. У пізнавальній діяльності їх ригідність виявляється у повільній зміні уявлень при зміні умов життя, діяльності; в емоційному житті – у заклякості, млявості, нерухливості почуттів; у поведінці – у негнучкості, інертності мотивів поведінки та морально-етичних вчинків при цілковитій очевидності їх недоцільності.

Також, для визначення модальної структури емоційності при спілкуванні з однолітками в групі у повсякденному житті та для діагностики рангів базальних емоцій підлітків під час навчального спілкування в групі однолітків, ми використали «Чотиримодальний тест-опитувальник» Л. Рабинович» (див. Рис.1, рис. 2).

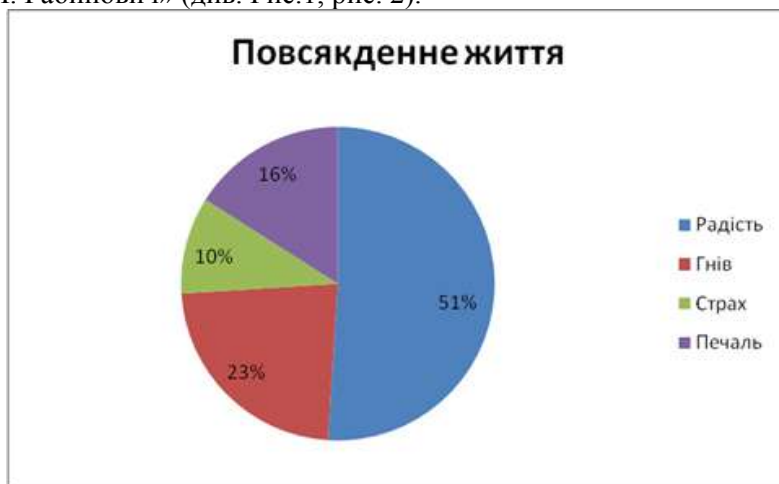

Рис. 1. Особливості прояву емоцій в умовах повсякденного життя

За результати методики, виявлено, що підлітків, які характеризуються стійкою схильністю до радісних переживань, більше половини всієї вибірки (51%). Емоція гніву в повсякденному житті домінує майже у чверті підлітків (23%), а в навчальному спілкуванні її домінування трохи знижується (17%). У незначній мірі виражено в повсякденному житті домінування печалі (16%), а в навчальному спілкуванні воно майже зникає зовсім (7%), проявляючись лише в одиничних випадках. Інше співвідношення має емоція страху: представлена мінімально в порівнянні з іншими емоціями в повсякденному житті (10%), вона різко зростає в навчальному спілкуванні (25%).

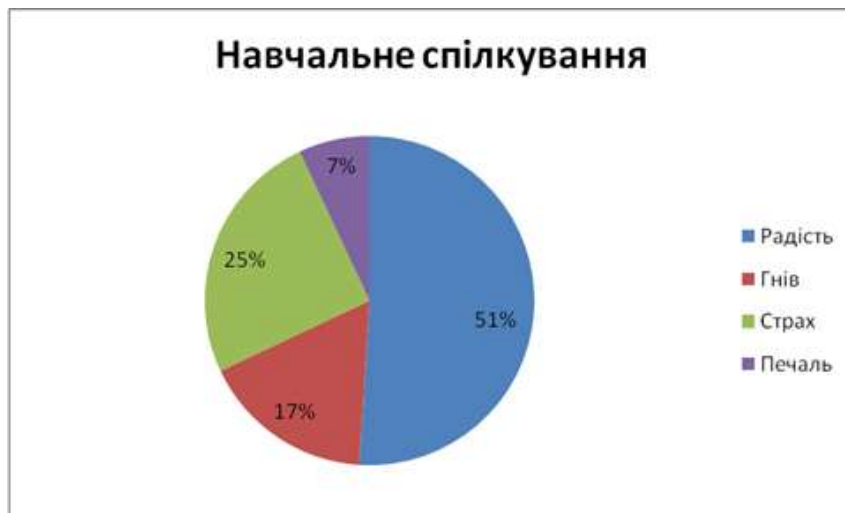

Рис. 2. Особливості прояву емоцій в умовах навчального спілкування

Отримані дані свідчать, що домінування радості в повсякденному житті має досить стійкі позитивні зв'язки із проявом гніву й негативні зв'язки із проявом печалі. У навчальному спілкуванні такі підлітки мають деяку тенденцію до підвищеного прояву радості й мало схильні до прояву печалі. Страх і гнів в «радісних» підлітків близькі до середнього очікуваного значення. Отже, ці емоції індивідуально варіюють у широкому діапазоні значень і не мають закономірних зв'язків із домінуванням радості. Домінування гніву в повсякденному житті до деякої міри пов'язане зі зниженим проявом страху.

Висновки. З вище зазначеного зрозуміло, що особливу увагу слід звернути на необхідність поглибленого ознайомлення підлітків із різними емоційними станами, формування у них уявлень про внутрішні та зовнішні чинники, що зумовлюють певний настрій у людини та його зовнішні прояви – міміку, жести, вчинки; також необхідно з'ясувати умови оптимізації спілкування з дорослими та однолітками як засобу виховання емоційної культури підлітків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Варій М. Й. Загальна психологія. Навчальний посібник / М.Й. Варій. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 968 с.
2. Изард К.Э. Психология эмоций / К.Э. Изард. – СПб.: Питер, 2002. – 464 с.
3. Ильин Е.П. Эмоции и чувства / Е.П. Ильин. – СПб: Питер, 2001. – 752 с.
4. Кириленко Т.С. Психология: эмоция сфера личности / Т.С. Кириленко. – К.: Либідь, 2007. – 256 с.
5. Лапченко І.О. Особливості емоційного розвитку у підлітковому віці // Психологія. Збірник наукових праць НПУ ім. М.П.Драгоманова / І.О.Лапченко. – К.: НПУ, 1998. – Вип. 3. – С. 104-108
6. Савчин М.В. Вікова психологія / М.В. Савчин, – К.: Академвидав, 2005. – 360 с.

Данильчук К.

Науковий керівник – Шевченко О.М.

РОЗВИТОК ОБРАЗУ-Я МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ МЕТОДАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Актуальність теми. В сучасному суспільстві існує потреба в зрілих, рефлексуючих особистостях, які здатні творчо усвідомлювати світ і себе в ньому. Усвідомлення себе і світу на початковому етапі шкільної соціалізації є основою у формуванні світобачення, самосвідомості, ціннісних орієнтацій. У молодшому шкільному віці процес побудови образу-Я і образу світу має свої особливості – це період входження в іншу соціальну сферу, розширення контактів, уявлень про навколишній світ, активного розвитку самооцінки дитини. Для того, щоб це гармонійно відбувалось, у психолого-педагогічній літературі запропоновано цінний інструмент – арт-терапію, що сприяє не тільки задоволенню потреби особистості у самовираженні, самопізнанні і саморозвитку, а й загалом розвитку образу-Я.

Аналізуючи літературу з окресленої нами проблематики, зазначаємо, що дослідженням даної теми активно займалися Р. Бернс, І.С. Кон, Е. Еріксон, І.І. Чеснокова, С.Л. Рубінштейн, О.Н. Леонтьєв, В.В. Петухов, С.Д. Смирнов, Г.А. Берулава, А.О. Реан, Ю.А. Аксьонова та інші. Усвідомлення себе і світу ми розуміємо як цілісний компонент особистості, який включає когнітивну і емоційну сторону, розвивається в процесі формування самосвідомості,